

Інна ФРИГА,
завідувачка НМЦ професійного розвитку педагогічних працівників з охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту ХОІППО ім.А.Назаренка, кандидат педагогічних наук

Охорона праці та цивільного захисту в закладах освіти: аналітичний огляд і практичне застосування

Функціонування сучасної системи освіти в Україні відбувається в умовах безпрецедентних безпекових викликів. Забезпечення конституційного права на безпечні та нешкідливі умови праці та навчання є фундаментальним обов'язком держави, що реалізується через розгалужену систему нормативно-правових актів. Для керівника закладу освіти, педагогічного працівника та фахівця з охорони праці розуміння законодавчої бази є не лише вимогою посадової інструкції, а й гарантією правової захищеності у разі виникнення надзвичайних ситуацій чи нещасних випадків. Нормативно-правове забезпечення (НПЗ) створює єдине правове поле, у якому визначаються права, обов'язки та міра відповідальності всіх учасників освітнього процесу.

Основою НПЗ є Конституція України, яка проголошує життя і здоров'я людини найвищою соціальною цінністю. На базовому законодавчому рівні питання охорони праці та цивільного захисту регулюються двома основними документами: Законом України «Про охорони праці» та Кодексом цивільного захисту України.

Закон «Про охорону праці» визначає соціально-економічні, організаційно-технічні та санітарно-гігієнічні заходи, спрямовані на збереження життя і здоров'я працівників. Для закладів освіти цей закон є визначальним у частині організації роботи служби охорони праці, проведення навчання та перевірки знань працівників, а також забезпечення їх засобами індивідуального захисту.

Кодекс цивільного захисту України (КЦЗУ) регулює відносини, пов'язані із захистом населення від надзвичайних ситуацій (НС). У контексті закладів освіти КЦЗУ встановлює вимоги до створення об'єктових ланок цивільного захисту, підготовки персоналу до дій у разі загрози, а також експлуатації захисних споруд (укриттів). Саме цей кодекс став ключовим у формуванні стратегії безпеки закладів освіти в умовах воєнного стану.

Специфіка освітньої діяльності вимагає адаптації загальних норм охорони праці до умов навчання дітей та молоді. Головним галузевим документом є наказ Міністерства освіти і науки України від 26.12.2017 №1669, яким затверджено «Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти».

Це Положення є унікальним, оскільки воно об'єднує два вектори безпеки:

– Охорона праці (ОП): спрямована на працівників (педагогів, техперсонал).

– Безпека життєдіяльності (БЖД): спрямована на здобувачів освіти під час навчально-виховного процесу.

Документ чітко розмежовує функціональні обов'язки директора, його заступників, завідувачів кабінетів та вчителів. Наприклад, він встановлює обов'язковість проведення п'яти видів інструктажів (вступний, первинний, повторний, позаплановий, цільовий) не лише для працівників, а й для учнів перед початком занять у кабінетах підвищеної небезпеки.

Питання пожежної безпеки в закладах освіти регулюються спеціальними Правилами пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України (Наказ МОН № 974). Ці правила встановлюють жорсткі вимоги до утримання шляхів евакуації, наявності автоматичних систем сигналізації, проведення практичних тренувань з евакуації та вогнезахисної обробки дерев'яних конструкцій.

Санітарно-гігієнічний аспект безпеки регулюється Санітарним регламентом для закладів загальної середньої освіти, затвердженим Міністерством охорони здоров'я. Цей нормативний акт встановлює вимоги до освітлення, температурного режиму, вологості повітря та ергономіки шкільних меблів. Порушення цих норм розглядається як створення небезпечних умов, що може призвести до професійних захворювань чи погіршення здоров'я дітей.

Починаючи з 2022 року, нормативна база зазнала суттєвих доповнень, спрямованих на захист учасників освітнього процесу від збройної агресії. Ключовими стали вимоги щодо облаштування найпростіших укриттів та споруд подвійного призначення. Наказ МВС № 579 та відповідні рекомендації ДСНС визначили критерії, за якими підвальні приміщення можуть бути допущені до використання як укриття. Без акта обстеження укриття, складеного комісією за участю представників ДСНС та Держпродспоживслужби, заклад освіти не має права розпочинати очне навчання.

Також значну роль відіграють листи-роз'яснення МОН щодо організації освітнього процесу, які, хоч і мають рекомендаційний характер, фактично визначають порядок дій вчителів під час повітряної тривоги, правила мінної безпеки та алгоритми домедичної допомоги.

Ефективність державного законодавства залежить від його імплементації на рівні конкретного закладу. Локальна нормативна база включає:

– Колективний договір: містить розділ «Охорона праці», де прописані зобов'язання адміністрації щодо фінансування заходів з безпеки, видачі спецодягу та додаткових відпусток.

– Посадові інструкції: кожен працівник має підписати документ, де чітко вказано його зону відповідальності за безпеку.

– Інструкції з ОП за професіями та видами робіт: розробляються на основі типових інструкцій, але з урахуванням місцевого обладнання та особливостей приміщень.

Законодавство України передбачає чотири види відповідальності за порушення норм ОП та ЦЗ: дисциплінарна (догана або звільнення за невиконання посадових обов'язків); адміністративна (штрафи на посадових осіб за результатами перевірок Держпраці чи ДСНС); матеріальна (відшкодування збитків, заподіяних закладу); кримінальна (найсуворіший вид відповідальності (ст. 271, 137, 270 ККУ), що настає у разі заподіяння шкоди здоров'ю або смерті особи).

Нормативно-правове забезпечення охорони праці та цивільного захисту в закладах освіти — це динамічна система, що постійно вдосконалюється відповідно до вимог часу. Знання цієї бази дозволяє адміністрації закладу не лише успішно проходити державні перевірки, а й будувати цілісну стратегію безпеки. Головним показником ефективності виконання цих норм є нульовий рівень травматизму та здатність колективу злагоджено діяти в екстремальних умовах.

Використані джерела

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Кодекс цивільного захисту України: Закон від 02.10.2012 № 5403-VI.
3. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII.
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII.
5. Про затвердження Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 26.12.2017 № 1669.
6. Про затвердження Правил пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.08.2016 № 974.
7. Про затвердження Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці: Наказ Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 № 15.
8. Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205.
9. Вимоги щодо утримання та експлуатації захисних споруд цивільного захисту: Наказ МВС України від 09.07.2018 № 579.
10. Касьянов М. А. Охорона праці в галузі освіти: навчальний посібник. Київ: Знання, 2021. 420 с.
11. Ткачук К. Н., Халімовський М. О. Основи охорони праці: підручник. Київ: Основа, 2020. 384 с.
12. Методичні рекомендації щодо організації роботи з цивільного захисту в закладах освіти: Лист МОН України від 20.06.2024 № 1/11100-24.

Альона МЕЛЬНИК,
методистка обласного методичного кабінету (безпеки життєдіяльності населення) НМЦ цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Хмельницької області

Нормативно-правове забезпечення цивільного захисту в закладах освіти

Цивільний захист є складовою загальнодержавної системи безпеки, що спрямована на захист населення і територій від небезпек, зумовлених надзвичайними ситуаціями (далі — НС), а також на забезпечення стійкого функціонування установ, підприємств та організацій у кризових умовах. Особливу роль у цьому процесі відіграють заклади освіти, де одночасно перебуває значна кількість дітей, педагогів та інших працівників, а також організовано навчально-виховний процес із чітким режимом перебування учасників освітнього процесу.

Належне виконання завдань цивільного захисту в закладах освіти має спиратися на систему нормативно-правових актів України, які регламентують повноваження

суб'єктів цивільного захисту, планування реагування, створення та функціонування сил і засобів, інформування учасників освітнього процесу, проведення навчання з питань цивільного захисту, порядок дій під час НС та взаємодію із органами місцевого самоврядування й ДСНС України.

Отже, окреслимо ключові нормативно-правові акти у сфері цивільного захисту та практичні механізми їх імплементації в закладі освіти.

Законодавчі засади цивільного захисту

Провідним актом для закладів освіти є Кодекс цивільного захисту України. Це базовий документ, оскільки закріплює принципи державної політики у сфері цивільного